

Creant la vila de Binissalem

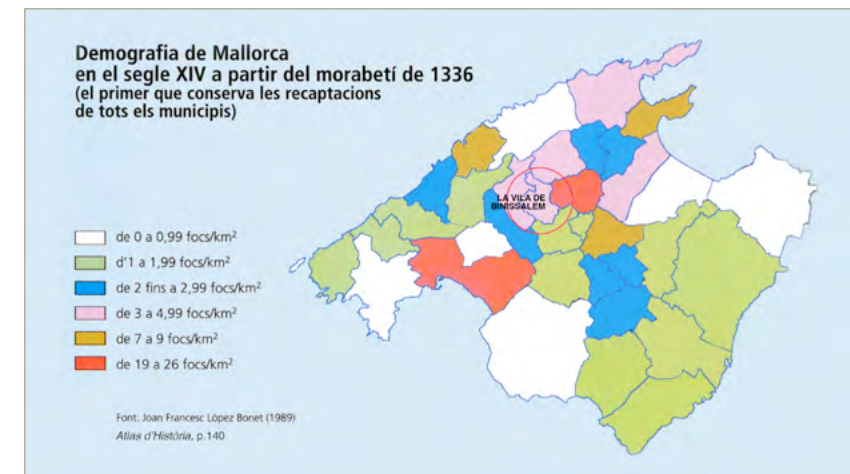
Un mosaic de cent-cinquanta anys del
Regne de Mallorca, des del 1231

Un salt enrere en el temps

L'any 1328 fou bo per a la jove vila de Binissalem, creixent a l'àrea on, cent anys abans, hi havia tan sols un grapat de cases repartides en diverses alqueries de la Mayurqa musulmana. El 1328 és un municipi reial poblat de cristians, la majoria amb arrels a Catalunya. Hi ha dues-centes vuitanta-una llars segons el fogatge, l'impost d'un morabetí d'or recaptat cada set anys a les llars amb ingressos anuals que passin de deu lliures (dos-cents sous). No tenim un padró de veïns*, però és segur que hi havia bastantes més llars que 281, perquè no eren taxats ni els clergues, ni els altres 'privilegiats' (unes poques persones) ni els pobres (molt més nombrosos segurament).

Els veïns són distribuïts pel municipi (superposat sobre la parròquia), de 41,38 km²,** en teoria, però les fites no són encara definitives. Hi ha tres nuclis notables: Binissalem mateix, el centre administratiu de major població, comerç i negocis; Robines, nom de l'alqueria on s'havia construït l'església consagrada a Santa Maria, la qual ha proporcionat el nom a la parròquia, i Lloseta, cavalleria i feu dels senyors Togores. A l'extrem sud-est hi ha Biniagual, un petit nucli de població florent, ubicat en una cruïlla de camins bastant concorreguda.

Som al Raiguer, la zona més dinàmica de la part forana de Mallorca, l'illa capital del Regne de Mallorca, que va néixer en la ment d'un monarca excepcional, el rei En Jaume, qui va saber construir el seu propi destí. Aquest regne nou fou el primer dels seus èxits, un projecte aconseguit en tan sols

[Fig. 1]

mesos, tenyit de miracles i acompanyat de molta il·lusió. Ara, el 1328, fa cinquanta anys des de la mort del Conqueridor i no tot ha estat fàcil, però perdura el regne i encara prospera. El 1328 bé es poden sentir beneïts els mallorquins, i encara més els habitants de la vila de Binissalem i la parròquia de Robines.

En aquestes terres corren nombroses petites rubinades d'aigua sobre terra fèrtil. El cronista Fray Pere Marsili podria haver pensat en Binissalem quan s'entusiasma, tan sols uns deu anys abans:

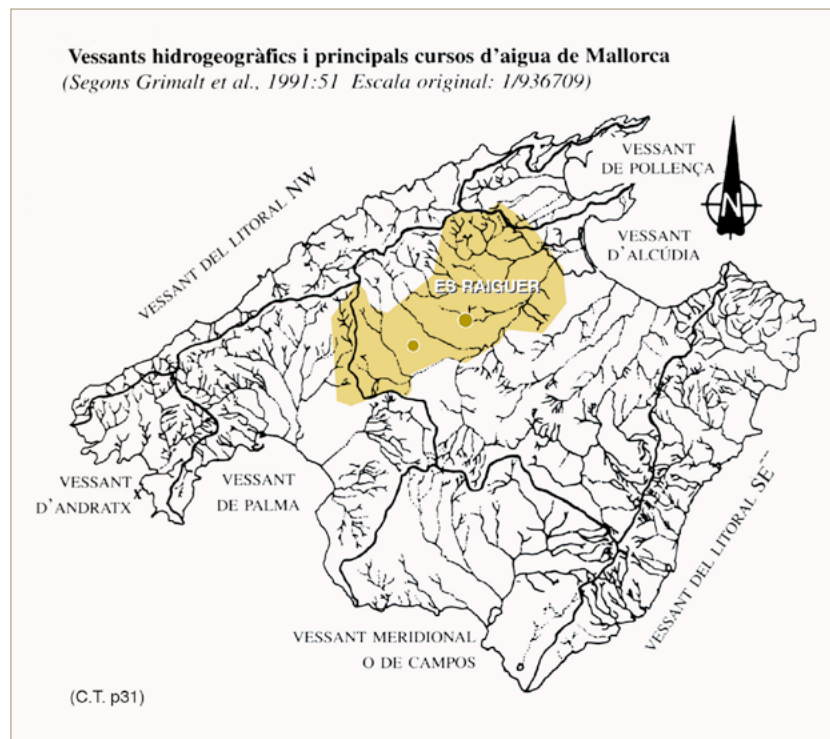
"[...] en lo peu de les montanyes, lo qual apelyan Rayguer en las quals ha pobles e vilas delectables, aqui ha oliveras fructuosas, aqui ha abundancia de vinyas e abundancia de diversas fruytas, vergers molt agradables, fonts en cascuna part corrents [...]"

(Citat per J.M. Quadrado, 1850, p. 23).

Quadrado va suggerir aquí que la designació 'Rayguer' podria significar 'la terra d'on creixen les muntanyes', "es decir raiz de montañas". (p. 23) Radix és una paraula llatina que significa 'arrel'. D'on venia aquest nom?

(*) Dos historiadors locals han proposat un sistema de coeficients, basat en el consum de blat, per calcular la població amb més exactitud. Segons el seu coeficient de 8.5, per 1329, Binissalem podria haver tingut ja uns 2.000 habitants. Aquest nombre sembla ser alt, però és probable que Binissalem arribàs a tenir uns mil cinc-cents habitants durant el segle XIV. (Sencelles, 1993, p. 9). (Vegeu l'annex "Estimació de la població de Binissalem al segle XIV")

(**) Segons Elviro Sans Rosselló, 1978, p. 107

[Fig. 2]

Juxtaposada al camí que bisecta l'illa; de Ciutat, al sud, a Alcúdia i Pollença, al nord, a la parròquia-municipi no hi destaca res d'espectacular. No compta amb un castell inexpugnable o una sèrie de molins d'aigua com el poble veí, Alaró, ni amb el poder d'una gran vila, com Inca, veïna al nord-est i segona vila de Mallorca, que s'estén de les muntanyes quasi fins al mar. Més aviat el nostre és un municipi geogràficament insignificant, el segon més petit de tot Mallorca: un pedaç heterogeni de terreny tirat a prop del torrent d'Almadrà, des del sud de la serra fins al pla central, un terreny tot just suficient per ser un municipi.

Tampoc no és llar de personatges, ni de nobles, ni de famílies dels mítics magnats de la dècada de 1230. Qui ens regenta el 1328 són gent corrent, néts i besnéts dels emfiteutes arribats entre 1240 i 1250: els Llorenç-Palou, els Gilabert, els Bastard, els Figuera, els Ramon, els Pol i els Ferrer de Binissalem; els Bover i els Vidal de Biniagual; els Llinars, els Massaguer i els Planes de Lloseta i Aiamans. Totes elles son famílies que figuraren durant el segle XIV.

(*) La primera, establerta l'any 1232, fou donada al cavaller Arnau Togores: la cavalleria de Lozeta i Aiamans.

(**) Vegeu l'annex "Els ordes militars i les dames de Jonqueres"

Hi ha una forta presència de la Porció temporal de l'església mallorquina; el bisbe i el capítol de canonges han tingut la sort de rebre el domini directe de gran part de l'alqueria de Benisalem, i el 1336, compraran la segona cavalleria* de la parròquia, Na Bauçana, pel magnífic preu de 35.000 sous.

La tercera cavalleria, en ordre de creació, pertany a les dames de Jonqueres, un monestir de Barcelona afiliat en el poderós orde de sant Jaume (Santiago)** , primer orde militar de tota la península. Les dames, és clar, no tenen una presència física a Binissalem, però la seva influència sí que hi és present. Un dels documents més antic, rebut de Ciutat, que encara es troba a l'arxiu municipal, és una demanda "de nos en Berenguer de Santacília, cavaller, veguer de fora, als amat los batles de la illa de Mallorques a les quals les presents provendran saluts e dilecció. Avem per lo batle e procurador de las dones de Jonqueres que algunes de les vostre batlius deven e son tenguts e obligats a les dites dones per diverses rahons las quals deutes aver no pot lo dit batle o lur procurador sens graus treballs [...]"

Data a Ciutat 16 octubre anno domine 1339" (Transcrit per Francesc Canals, 1988).

La prosperitat

La prosperitat de Binissalem es deriva de la casualitat de la seva ubicació, en una àrea creuada per camins vells: el camí del Raiguer dels àrabs al nord; el camí de Muro, important per al trànsit de Ciutat a Sineu, al sud, i l'eix principal de Mallorca que bisecta el municipi. Aquests camins es creuen amb els camins de la transhumància: el pas dels ramats dues vegades a l'any, des de les pastures de Lluçmajor a les pastures de la serra de Tramuntana a la primavera i el retorn a la tardor.

La seva heterogeneïtat agrària també la beneficia. Els camps de Binissalem, no molt grans, suporten les tres collites essencials de l'època: l'oli a la part nord, el vi per tot i el blat al pla del sud.

Els veïns es preocupen pels seus camps i el seu bestiar i no s'involucren gaire en els grans temes i conflictes de l'època, o, si de cas, molt al marge. Ni la pesta negra retardarà el seu progrés.

Els pagesos miren cap endins, i en aquest sentit el cavaller Togores nés el paradigma i té cura dels seus privilegis i dels seus negocis sense cercar res més.

No volem dir que la vida al poble sigui un avorriment. Sota aquesta aparença hi ha grans i petites tensions, i una de les més importants i duradores és la pugna per la preeminència entre Binissalem i Robines, mentre que la cavalleria de Togores vol desfer-se d'ambdues. Lloseta no esdevindrà una vila independent fins el 1842, i un reduït nombre d'historiadors encara insisteixen que Robines era poble molt abans que Binissalem, una postura sense suport en les fonts documentals.

Aquest conflicte irromprà públicament l'any 1369 en un document que ha perdurat: una suplica al governador, que té un marcat mèrit literari. Pocs anys més tard, un binissalemer a temps parcial, d'una de les poques famílies nobles de la vila, els Torrella, de l'alqueria de Morneta, escriurà *La Faula de G. de Torrella*, una obra literària de màxim interès.

No sabem res de l'educació disponible per als pobladors de l'època, encara que l'any 1382 un beneficiat de "l'església de Robines promet a Jaume Gilabert i Jaume Benaula de dit lloc, arrendadors dels emoluments de la parròquia durant dos anys, els servirà com a vicari celebrant els oficis divins i administrant els sagraments, i pel seu salari dels dos anys rebrà 50 lliures i serà proveït d'un bon escola" (RRV2 p. 28).

Coneixerem millor aquests homes i molts dels seus contemporanis, perquè, dins

"Europa a mediados del siglo XIV. Aragón [Catalunya-Aragò] desarrolla una gran política mediterránea: posee Baleares y Cerdeña y aspira al dominio de Sicilia, donde reina una dinastía de la casa de Barcelona". (País Global, Mapas de Historia Universal) [Fig. 3]

l'escassetesa general de documents, tenim bastants testimonis dels veïns que donaven vida a la Binissalem dels segles XIII i XIV.

El futur sembla d'allò més prometedor el 1328, quan tota la part forana va rebre alguns privilegis del regent del Regne, l'infant en Felip de Mallorca, sobre el règim d'imposts i deutes. Malauradament els decrets favorables aviat seran modificats, però el 1328 els pagesos encara no ho sabien.

El primer anunci de les tribulacions futures arriba amb la fam de 1324-25, que, coincidint amb la mort del rei Sanç, provocà 'commocions' als carrers de Ciutat. Al nord d'Europa, els anys 1316-19 han estat terribles: hiverns i estius de pluja i fred amb collites inexistent, mentre bandes de pagesos: desterrats i miserables, que literalment es moren de gana, vagaven per l'àrea que avui formen França, els Països Baixos i Anglaterra. Al Mediterrani, però, el rumb de la vida continua sent positiu.

A l'època del nostre relat, un llibre era un objecte de gran luxe i la paraula escrita era desconeguda i irrellevant per la majoria. La producció d'un text era treball d'erudits i la tasca de decorar era d'artistes o pintors. Aquí un escriptor porta un pergamí i ploma dins un marc embellit amb criatures sobrenaturals i grotesques. Tot forma part de la lletra 'R' d'un manuscrit en llatí. [Fig. 4]

FONTS CITADES

- _Elviro Sans Rosselló, “Los Municipios de Mallorca”, *Historia de Mallorca, vol. VII*, 1978
- _Ramon Rosselló Vaquer i Onofre Vaquer Bennàsar, *Història de Sencelles i Costitx, 1229-1600*, 1993 (abreviat com *Sencelles*)
- _J.M. Quadrado, *Historia de la Conquista de Mallorca*, 1850
- _Sig. 1830, arxiu municipal de l'ajuntament de Binissalem, full solt
- _Ramon Rosselló Vaquer, *Noticiari de Binissalem, (Rubines a l'edat mitjana 1231-1516)*, 1998 (abreviat com RRV2)

FIGURES CREANT BINISSELEM

CAPÍTOL I

- [1] *Atlas d'Història de Mallorca* Gran Enciclopèdia de Mallorca (2005) p. 140
- [2] Onofre Rullan, *La Construcció territorial de Mallorca*, Mallorca, (2002)
- [3] MAPAS DE HISTORIA UNIVERSAL, Mapa XXVIII – Europa a mediados del siglo XIV, www.pais-global.com.ar, juny, 2014
- [4] Scribe, *Epistola de Vita de S. Dunstani* (1075-1125), Arundel 16, f.2, The British Library

Creant la vila de Binissalem

Un mosaic de cent-cinquanta anys del Regne de Mallorca,
des del 1231

Pel que fa a les imatges, fotografies i il·lustracions: Atès que algunes fotografies, imatges i il·lustracions contingudes en aquesta obra han estat realitzades per tercers, la reutilització i difusió d'aquestes no està coberta per la llicència Creative Commons ni per cap altra llicència, per la qual cosa la seva utilització serà responsabilitat de la persona que en faci ús. En cas que un tercer trobàs que en aquesta obra s'ha fet un ús no autoritzat de les seves imatges, fotografies o il·lustracions pregam que es posi en contacte amb info@creantbinissalem.com per a la seva retirada o correcció.